

Nezsiderig vezet a pályaszakasz, Magyarországon 13 km hosszú a pálya (ami azt jelenti, hogy ebben az irányban 13 km-re voltunk a határtól), maga a vasút pedig Magyarország utolsó helyi érdekű vasútja.

Régen egy tájegység szélső pólusait kötötte össze, más tájak irányába is kapcsolódást jelentett, Pozsonyba például Nezsiderből már könnyebben el lehetett jutni. Már gyerekkoromban is, akkor talán még jobban, mint ma, minden út a központba vezetett, s onnét a másik központba.

Pomogy (Pamhagen) neve ebben a történetben többször is feltűnik, noha soha nem jártam ott. Az Árpád-korban gyepüvédő településnek számított, ahogy az szláv eredetű nevében őrződik, ma is a határon található. 1921-ig Magyarországhoz tartozott, azóta Ausztriához, lakóinak száma 1800 fő körül van, ma határátkelőhely. Közelében található a magyar oldalon a valamikori Mexikópuszta (1970-től Fertőújlak), ennek régebben csak Pomoggally volt összeköttetése, illetve, igaz, távolabb, Nyárasmajor (mi Nyárosként emlegettük, írásban is találkoztam ezzel a formával), ennek neve Nyárligetre változott, a névváltoztatások a hatvanas évek végén és hetvenes évek elején történtek, okát akkor sem értettem, ma sem értem. Nyárliget ma Sarródhoz tartozik.

16.

A „celi” vonalon régi motorvonat járt, telente a szél alulról befújta a felkavart havat. Kabátban ültünk a kocsiban, de mind-egy volt, mentem-mehettem haza. Néha kocsikat is akasztot-

tak a motorvonat mögé, régi, fapados kocsikat. Úgy is hívtuk az egész vonalat, fapadosnak. Sárga-barna facsíkok váltakoztak a padokon, az egész vonat múzeumba illő volt már akkor is.

Aztán a „celi” vonalat megszüntették, egy idő után felszedték a síneket, így a töltésen nyugodtan biciklizhattunk, a kisállomás épülete pedig málladozni kezdett.

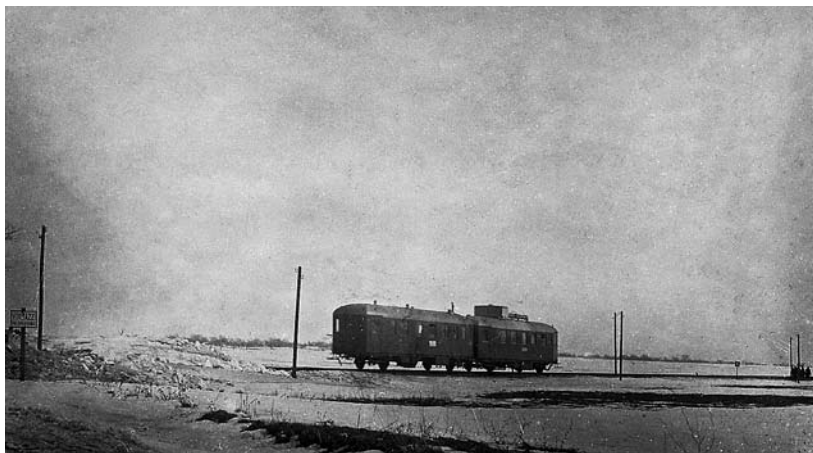
Soha nem tudom már meg,

hogyan állomásnévként mi szerepelt rajta.

A másik vonalon, igaz, inkább később, utaztam Győr irányába is, ezen a vonalon viszont soha sem mentem Celldömölk felé, egyetlen állomás erejéig sem, így azt sem tudtam, hogy ebben az irányban mi volt a falun túl.

A falun túl egyébként laktanya volt, nem is laktanya, hanem légi megfigyelők állomáshelye, csak hallottam róla, de nem láttam soha sem. Focistáink ott katonáskodtak, onnét gyalogoltak a házuk előtt edzésre, legalább öt-hat kilométert kellett megtenniük oda, s aztán ugyanannyit vissza.

Mindezen túl újabb falvak következtek, Csapod, Círák, Beled, soha nem láttam őket.

A laktanyát Bregencznek hívták, pontosabban Bregencz-majorban volt, mi Pregencnek mondtuk, lokátor-állomás volt ott, a visszaemlékezők szerint mintegy 150–200 fő teljesített benne szolgálatot. A falun kívül volt, soha nem láttam, csak a hírét hallottam. Fontossá akkor vált számomra, amikor a falutól való első elszakadásomkor, a szegedi egyetemi felvételi időpontjában Lagzi István tanulmányában találtam rá utalást. A felvételi után utaztam haza, ráadásul olyan vonattal, amelyik éjszaka Kiskunfélegyházán időzött, s akkor, egy frissen vásárolt folyóirat-számban rátaláltam a jelzett tanulmányra, melyben arról volt szó, hogy az 1939 után hazánkba érkező lengyel menekülteket többek között Fertőszentmiklóson helyezték el, Bregencz-majorban. Ezt olvasva az otthoni világ ismét valóságossá vált számomra, s hirtelen fogódzót találtam magamnak.

Könnyen írtam le, hogy Lagzi István egyik folyóiratban megjelent tanulmányában találtam utalást „Pregencre”, valójában azonban nem tudom megmondani, hogy az írás melyik lapban jelent meg. Az emlékezetem azt rögzítette, hogy még a szegedi pályaudvaron vettem egy Új Írás-számot, abban jelent meg az engem az otthonosság-élményével megajándékozó írás, de az az igazság, hogy 1973-ban nem jelent meg Lagzi Istvánnak írása az Új Írásban, és más folyóiratban sem, az egyetlen szóba jöhető tanulmánya abban az évben a Soproni Szemlében látott napvilágot, azt viszont egészen biztosan nem vehettem meg a szegedi állomáson.

Akkor hát mit olvastam akkor, s milyen történéseket helyezett egymás mellé az emlékezetem? A kérdésre nem tudom a választ.

17.

Nézem a leírtakat, látom, ha a régi világról beszélek, mindig a mi szerepel, soha sem az én. Nem véletlenül. Az én életemben a falu játszotta a legnagyobb szerepet. Pontosabb, ha azt mondom, hogy gyerekkoromban számomra a falu törvényei szerint rendeződött el a világ, s a falu fordította át a világ törvényeit a magam életére. A falun keresztül láttam mindent. Még akkor is, ha a valamikori elsődlegesnek tartott világ a résztvevők gondolkodásában másodlagossá alakult át.

Azok között az emberek között, akikkel gyerekkoromban együtt éltem, akikkel akkor kapcsolatba kerültem, az alaptípusok megmutatták magukat. Azt, hogy ismerem az embereket, máig, s nem azokat, akiket otthon megismertem, hanem azokat is, akik szerte a világban élnek, a falunak köszönhetem.

Annak a falunak, ahol felnőttem, úgy, ahogyan más a tanyának vagy a városnak köszönheti a maga valóságismeretét.

Annak a tanyának vagy városnak, városrésznek, ahol felnőttem.

Akkori világomnak, mint mindenki másénak, megvoltak az összetevői. Az emberekre, a munkára, a kapcsolatokra, a játékokra és az elrendezettségre és a kiszolgáltatottságra gondolok, ha arra a világra gondolok. Annak a világnak az összetevőit mind le kellene írnom. Nem tudom, hogy az emberekről, élőkről vagy holtakról, máig közel állnak hozzám, tudok-e majd írni.

Ma már azt sem tudom, hogy a közösségnek ez a megélése akkor nem volt-e már anakronisztikus. Nem tudom, hogy kinek

volt igaza, annak, aki elfogadta a közösség törvényeit, vagy annak, aki kitört a közösségből.

Vagy ki akart törni.

Mert a gondolkodásán mindenképpen érződtek, máig érződnek a meghatározottságok.

18.

A legfontosabb az volt, hogy akkor mindennek éreztem a helyét. Lehet, hogy a világ akkor is hiányzott, mert tudom, hogy hiányzott, a nagyobbik rész mindig hiányzik az embernek, de mintha kevésbé hiányzott volna, mint ma, amikor jóval többet ismerek belőle.

Lehet, hogy jó ideig a nagyobbik részről nem is tudtam, mert az otthon, az otthonosság elfedte azt, amit világnak gondoltam.

Azt sem tudom, hogy valóban többet ismerek-e ma a világból, mint akkor.

Azt gondolom, hogy ma sem ismerek többet a világból, mint régen, inkább másként ismerem azt, amit ismerek, példát is hozok erre. Gyerekkoromban annyi minden mellett írókról is tanultunk, köztük egy olyan íróról, akiről felnőtt életemben számos tanulmányt írtam, könyvet is, száznál több levelet közöltem a levelezéséből. Néha rákérdezek magamra, vajon többet tudok-e róla most, amikor mindent elolvastam, amit írt, s azt hiszem, azt is, amit könyveiről, gondolkodásáról írtak, mint akkor, amikor csak előre kialakított sémákat tanítottak vele kapcsolatban. Abban a rendszerben, amelyikbe akkor helyezték, biztosan nem tudok róla többet, mert vele kapcsolatosan most egészen másképpen tudok mindent, mint ahogy akkor tudtam bármit is. Akkori tudásom és a mostani nem vetíthető egymásra.

Az sem, amit akkor tudtam a világról, s amit most tudok. Nem a valamikori, gyerekként megismert világom bővült ki, hanem mintha egy másik került volna a helyére, ezért vannak állandó hiányérzeteim.

Ha az akkori világból, világomból nőtt volna ki a mai, lehet, hogy nem érezném a hiányokat.

Ha naponta látnám azt a teret, amelyikben felnöttem, lehet, hogy nem érezném a hiányát.

S az is lehet, hogy erősebben éreznék minden hiányt.

19.

Nagyszüleim a tizenkilencedik század és a huszadik század fordulóján születtek. Nagypám, Bokori Pál 1899-ben, nagyanyám, Végh Terézia 1902-ben. (Ez a köztük lévő pár esztendőnyi különbség átöröklődött gyermekeik házasságára is, az ő nemzedékben a férfi mindig idősebb volt, mint a felesége.)

Amikortól emlékszem rá, nagypám fogatos volt a téésben,

saját lovait vitte be oda, nagyanyám, aki tíz gyermeket szült, s a tíz gyermekből ötöt nevelt fel, mindig otthon dolgozott.

S a földeken.

Apró gyermekként szerzett emlékeimet őrzöm róluk.

Mindig öregnek láttam őket. Pár éves koromtól őrizhetek róluk emlékeket, akkor annyi idősek voltak, mint én most.

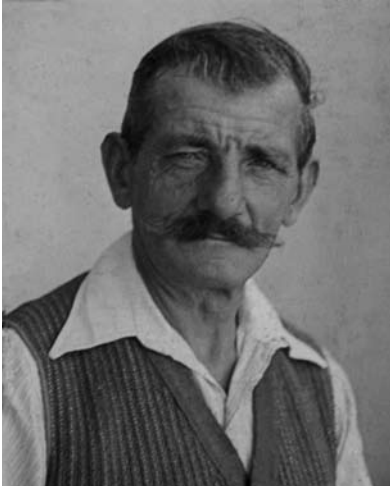
Sokkal öregebbnek látszottak.

Amilyenek megismertem őket, olyanok maradtak halálukig. Öregebbek sem lettek annál, mint amennyire öregek ötvenhatvan évesen voltak.

Nagypám, ha megállt, elővette a cigarettapapírt és a dohányt, cigarettát sodort magának. Úgy emlékszem, mindig volt benne valami fáradtság. Megértést tanúsított a világ iránt. Ha eléd tesznek egy ételt, ne mondd azt, hogy sós vagy sótlan, gondolj arra, hogy az, aki készítette, a legjobb szándékai szerint járt el, mondta. Ha mi, gyerekek felkiáltottunk, hogy meleg a leves, megszólalt, van a szádban hideg is, meleg is, mondta. Alakját már nem tudom megeleveníteni, nem emlékszem több mondatra tőle. Arra igen, hogyan gondozta a lovakat, hogyan ült türelmesen a bakon, talán kovácshoz is mentem vele, a lovakat patkoltatta, sokat mesélt arról az időről, amelyikben az öreg doktorral, a mi időnkbeli doktor apjával járta a falut és a környéket. Nagyon szerette a gyerekeket, soha nem szólt rájuk hangosan, végtelen szelídség volt a hangjában.

Nagyanyám reggel-este imádkozott, este hosszan, a világot vallása tanításai szerint rendezte el magában, irányította a család életét. Akkor a családi történések számontartása, rendezése, a levelek írása, a pénzbeli dolgok átgondolása és szá-

montartása még teljesen az asszonyok feladata volt. Nálunk is anyám végezte mindezt. Nagyanyám is sokat dolgozott a földeken, a kertben, a ház körül, tette, amit tennie kellett, időnként a homlokát törölte meg, akkor láttam, hogy kimelegedett és elfáradt.

Az utcájukban két testvére lakott, velük szoros kapcsolatot tartott. Nagy családok nőttek ki a házasságukból, Örzse néném férje útkaparó volt, gyerekeik tanultak, egyikük jogi doktor lett, másikuk tanár. Rajztanár, festett, a rokonságban ma is látható egy-egy festménye. Nagyanyámék szomszédságában lakott nagyanyám másik testvére, két nagy termetű fia volt, Vendel bátyám, aki ebben a házban lakott a családjával és Dezsi bátyám, aki az Ikva partján épített magának házat. Ácsok voltak mind a ketten, őserővel megáldva, a fejsze könnyű játékszer volt a kezükben. Vendel bátyám inkább fafeldolgozó üzemet működtetett, nagyanyáméktól sokszor átmentem, néztem, hogy fűrészelik vagy szinte szeletelik fel a fát.

A faluban sokaknak mondtuk, hogy néném vagy bátyám, ez közeli rokonsági fokozatot jelzett, az ángyom kifejezés a tá-

volabbi és idősebb nőrokonokat illette.

Anyai nagyszüleimnek tíz gyermeke született, öten maradtak közülük életben, édesanyám, Teréz, s testvérei, Irén néném, Laci bátyám, Magdus néném, s a legfiatalabb, Pisti. Az öt testvér közül hárman maradtak a faluban, ketten Pestre kerültek, az otthon maradtak gyerekeivel szoros kapcsolatban voltunk, szinte együtt nőtünk fel velük, a pestiek gyerekei minden nyáron jöttek haza „nyaralni”, s mi is mentünk hozzájuk Pestre.

Minél többet gondolkodom azon, hogy nagyszüleim hogyan éltek meg a maguk világát és hogyan éljük mi a magunkét, annál inkább úgy látom, hogy a paraszti élet állandósága az ő számukra még kevésbé engedte meg az életbe beleszóló erők (állam, munkahely, kívülről érvényesülő hatások) figyelembe vételét, mint ahogy mi azt, nyilván kényszerűségből „megengedjük”. Azt is mondhatom, hogy az örök emberi törvényt ők jobban figyelembe vették,

mint mi. Másképpen mondom, talán egyszerűbben, ők mintha még a Teremtővel tartottak volna kapcsolatot, mi már csak a társadalommal vagyunk kapcsolatban. Nem azért, mert így akarjuk, hanem azért, mert egyre inkább csak így lehet élni. A mi életünkön már napi kényszerek uralkodnak, s azoknak megfelelve jutunk az övékénel kényelmesebb, de jóval uniformizáltabb élethez.

Tudom, az ő életükön is napi kényszerek uralkodtak, mégis másként éltek meg az életüket, mint mi.

A paraszti-gazdálkodói élet állandóságáról pontosan ír Arthur E. Imhof, az idealizálás szándékától mentesen a könyv bevezetőjéből idézek pár sort:

„Levonták a következtetéseket abból a felismerésből, hogy lehetőségeik korlátozottak a pestis, az éhínség és a háború megfékezésére, amikor e csapások egyszer csak betörték kicsiny világukba. Még a jómódúakat sem óvta meg semmi a ragálytól; a rossz termés a nagyobb gazdaságokban is csak rossz termés maradt; a háború pedig nem tett nagy különbséget szegény és gazdag között.

Mindeme tapasztalatok alapján belátták, hogy nem az a bölcs, aki személyre szabott stabil pontokat alakít ki. Ott, ahol a földi lét ismételtlen fenyegetett tartalma bizonytalan volt, az lett volna a természetes, ha instabil válaszok következnek rá. Csupán manapság vált uralkodóvá a hosszú távú kiszámíthatóság – mind saját magunkra, mind másokra nézve –, mert csaknem valamennyien viszonylag hosszú életet élünk, és megérjük a hatvan, hetven vagy nyolcvan évet. Manapság »megéri«, értelme van beruházni egyetlen életünkbe. Akkor magától értetődően más értékeknek volt elsőbbségük, olyan dolgoknak, amelyek túléltek az egyszeri, bizonytalan emberéletet. (...)

Abból, hogy a mikrokozmosz a makrokozmosz része volt, hogy a kicsiny világok százai és ezrei bújtak meg a mindent egyesítő nagy világban – s ez a világ a keresztény elképzelések szerint a mindenható Isten óvó karjában nyugodott –, nemcsak az következett, hogy az egyes ember sohasem vesztett el, és semmikor sem volt pusztán csak magára utalva. E világszemléletről sokkal inkább az mondható el, hogy akkor élt őseink számára képes volt lelki értelemben biztonságot nyújtani, olyan stabilitást, melynek segítségével még a legjobban dühöngő járvány, éhínség és háború idején sem zökkentek ki egyensúlyukból.”* A huszadik század ezt a stabilitást megtámadta, eltüntette, talán ezért tűnt irigylésre méltónak az a türelem, ahogy nagyszüleim a maguk életének alakulását elviselték.

*Arthur E. Imhof: Elveszített világok – Hogyan gyűrték le eleink a mindennapokat – és miért boldogulunk mi ezzel oly nehezen... Budapest, 1992, fordította: Gellériné Lázár Márta. Idézett részek: 20. 24.